

vrijedan doprinos. Opsežan popis literature dovoljan je svakome tko počinje svoje istraživanje o 18. stoljeću na hrvatskom povijesnom prostoru, te je neminovno da će vrlo brzo postati “udžbenička literatura” na kolegijima iz novovjekovlja. Smatram da su možda najzanimljivija upravna i teritorijalna pitanja, kojima se pristupilo novim metodološkim principima u skladu sa sličnim djelima europske, pa i svjetske historiografije. U svakom slučaju, dugogodišnji projekt Matice hrvatske zaživio je plodom, djelom koje zasigurno zaslužuje državnu nagradu, te je urednicima ostalih svezaka postavilo visoke standarde koje će, nadamo se, moći slijediti.

Suzana Miljan

Dubravka Božić Bogović, *Rođenje, brak i smrt – stanovništvo južne Baranje u 18. stoljeću*, Ogranak Matice hrvatske u Belom Manastiru – Centar za kulturu Grada Belog Manastira, Beli Manastir 2013., 183 str.

Matične knjige prvorazredan su, nezaobilazan i neprocjenjiv izvor za proučavanje stanovništva nekog prostora. Pažljivom obradom i razradom tisuća matičnih upisa te primjenom znanstvenih metoda karakterističnih za povijesnu demografiju, otvaraju se brojne teme i istraživačke mogućnosti, od saznanja o biološkom životu pojedinca ili obitelji do mogućnosti rekonstrukcije raznih društvenih procesa. Iza tih naoko šturih i jednoobraznih izvora krije se bogata, razgranata i vrlo živa slika društva, koju je vrlo uspješno, na primjeru Baranje u 18. stoljeću, dočarala Dubravka Božić Bogović. Autorica je na temelju katoličkih matičnih knjiga južne Baranje analizirala i prezentirala brojne teme vezane uz demografska kretanja, a pružila je i kratak prikaz elemenata društvene povijesti i povijesti svakodnevice baranjskog kraja.

Knjiga se sastoji od sedam temeljnih poglavlja kojima su dodani brojni prilozi. Prvom poglavlju prethode *Predgovor* (7-10) u kojemu je autorica predstavila cilj, hipotezu te metodologiju rada, dočim je u *Uvodu* (11-16) dala kratak pregled historiografije, odnosno istaknula najznačajnije hrvatske znanstvenike koji su u svojim radovima obradili razne teme iz povijesne demografije.

U prvom poglavlju *Matične knjige župa u južnoj Baranji u 18. stoljeću* (17-33) predstavljeni su temeljni izvori korišteni u ovom istraživanju – matične knjige katoličkih župa južne Baranje. Pritom je naglasak stavljen na brojna metodološka ograničenja prisutna pri analizi matica. Autorica u prvom redu ističe nedosljednost u upisima, ortografsku neujednačenost, ograničen imenski fond te nepotpune i netočne upise.

U drugom poglavlju – *Stanovništvo južne Baranje u 18. stoljeću* (34-40) – autorica razmatra temeljne odrednice vezane uz broj naselja, kao i broj stanovnika južne Baranje. Kao temeljni izvor za ovo istraživačko pitanje poslužili su joj popisi naselja i stanovnika koje su provodile svjetovne vlasti te kanonske vizitacije Pečuške biskupije. Zahvaljujući intenzivnom naseljavanju stanovništva započetom tijekom prve polovice stoljeća na području južne Baranje započela demografska obnova, a mijenja se i etnička i vjerska struktura područja.

Sljedeće poglavlje, *Rođenje* (41-61) posvećeno je pitanju nataliteta, odnosno raščlambi demografskih tema vezanih uz matične knjige rođenih. U prvom redu to se odnosi na godišnju i sezonsku (mjesečnu) raspodjelu rođenja koja je određena prirodnim, gospodarskim i tradicijskim čimbenicima. Nadalje, analizira se i spolna struktura rođenih (rađa se više dječaka) te višeploidne trudnoće. Posljednji redci poglavlja posvećeni su problemu nezakonite djece.

U središtu istraživanja u četvrtom poglavlju, *Brak* (62-79), jesu matične knjige vjenčanih. Demografska kretanja promatraju se kroz godišnju, mjesečnu i dnevnu raspodjelu broja vjenčanja te se unutar njih raspravlja o svezi pojave godina gladi i iznad ili ispod prosječnom broju vjenčanja. Autorica ističe crkvene norme i gospodarsku aktivnost karakterističnu za poljodjelska društva kao čimbenike koji ponajprije utječu na sezonsku distribuciju vjenčanja

u južnoj Baranji. Uz navedene čimbenike na starost mladenaca pri stupanju u prvi brak te na ponovljene brakove navlastito je utjecala i sama struktura baranjskih obitelji.

Temeljne odrednice vezane uz smrtnost obrađene su u petom poglavlju *Smrt* (80-100). Kao i u prethodna dva poglavlja demografska kretanja broja umrlih prikazuju se kroz godišnju i mjesečnu distribuciju, a autorica kao glavnu značajku u južnoj Baranji ističe visok mortalitet, poglavito dojenčadi i djece do pet godina starosti. Središnji dio poglavlja posvećen je dobnoj i rodnoj strukturi umrlih pri čemu se kao najosjetljivija dobna skupina ističu djeca (predfertilne i dojenačke dobi). Zanimljiv je i podatak o niskoj prosječnoj doživljenoj dobi koja je iznosila svega 17 godina, što je niže od drugih hrvatskih, ali i europskih prostora. Posljednji redci poglavlja posvećeni su uzrocima i mjestima smrti, koja se u matičnim knjigama protostatističkog doba nisu redovito navodila. Kao najčešći uzroci smrti navode se iznenadna smrt, smrt tijekom ili nedugo nakon poroda, bolesti, ubojstva te razni nesretni slučajevi (smrzavanje, utapanje i drugo).

Šesto poglavlje nosi naslov *Prirodni prirast i vitalni indeks* (101-103), koji kao pokazatelj prirodnog kretanja potvrđuju ili opovrgavaju demografsku obnovu. Autorica ističe da je više umrlih nego rođenih bilo u južnoj Baranji samo u šest godina 18. stoljeća. Međutim, unatoč tome što je zabilježen pozitivan trend prirodnog kretanja ističe da se demografska obnova nije ostvarila samo na osnovu vlastitih demografskih potencijala, već i doseljavanjem novog stanovništva.

Posljednje, sedmo poglavlje, *Južnobaranjsko društvo u matičnim knjigama* (104-112), posvećeno je temama, u mjeri u kojoj to dozvoljavaju izvori, koje rasvjetljavaju neke aspekte iz društvene povijesti južne Baranje. To se ponajprije odnosi na učestalost imenskog i prezimenskog fonda te podrijetlo osoba zabilježenih u baranjskim maticama. Posebno su zanimljivi, ali rijetki, podaci o zanimanjima, kao i o pripadnicima drugih vjeroispovijesti ubilježenim u baranjskim katoličkim maticama.

Na kraju knjige nalazi se *Zaključak* (113-116) te *Sažetak* na hrvatskom (117-118), engleskom (119-120), njemačkom (121-122) i mađarskom (123-124) jeziku. Dodatnu vrijednost knjizi daju i brojni slikovni prilozi, odnosno grafikoni i tablice, a posebice tablice demografskih kretanja koje se nalaze u *Prilogu* (125-166). Ukupno su u knjizi objavljene 42 tablice i 25 grafikona. Knjiga završava popisom rabljenih izvora i literature (167-174), kazalom osobnih imena i geografskih pojmova (175-182) te bilješkom o autorici (183).

Primjenjujući brojne znanstvene metode povijesne demografije i povijesne znanosti Du-bravka Božić Bogović prikazala je povijest južne Baranje na sistematičan i zanimljiv način. Knjiga zorno prikazuje i predstavlja čitateljima matične knjige kao povijesni izvor, upozorava na njihovu važnost i na bogatstvo povijesnih činjenica koje se u njima nalaze, ali i analizira i ukazuje na brojne metodološke probleme pri analizi matičnih knjiga iz protostatističkog doba. Dodatnu vrijednost samom istraživanju daju i brojni grafikoni i tablice, koje bitno omogućuju i olakšavaju komparaciju s demografskim procesima u drugim hrvatskim povijesnim prostorima. Ova knjiga namijenjena je ne samo stručno-znanstvenoj javnosti, kao predložak za buduća demografska istraživanja baranjskog, ali i ostalih hrvatskih krajeva, već i stanovnicima južne Baranje koji u njoj mogu pronaći brojne demografske podatke, ali i one o južnobaranjskoj svakodnevici, povijesti obitelji i stanovništva.

Maja Katušić

Tado Oršolić, *Vojna Dalmacija u 19. stoljeću: vojska, teritorijalne snage, žandarmerija (1797.-1914.)*, Sveučilište u Zadru, Zadar 2013., 322 str.

Knjiga koju ovdje prikazujemo rezultat je autorovih višegodišnjih istraživanja vojne povijesti Dalmacije u 19. stoljeću, promatrane u kontekstu vojne povijesti francuske i austrijske